

סיפור מהפטרה

שְׁמָה בְּאַרְזַיִם

...קהילה לומדת...

פרשת מטות מסעי – תשובה פנימית וחיצונית

ב. התוכחה של ירמיהו

כאן אנו מגיעים לתוכחתו של ירמיהו בהפטרה שנקרא השבת, שהמסר המרכזי שלה שהתשובה של עם ישראל הינה תשובה חיצונית ולא פנימית, כלומר כלפי חוץ אכן יאשיהו הצליח הצלחה כבירה, אך התשובה לא חיללה לתוך לבותיהם של עם ישראל, וכלפי פנים הרושם שהשאיר מנשה עדיין קיים.

נלמד זאת מתוך הפסוקים.

בתחלת ההפטרה (פרק ב) אומר ירמיהו

"[ח] הַכְּהֹנִים לֹא אָמְרוּ אִיהָ ה' וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי וְהָרַעִים פָּשְׁעוּ כִּי וְהַנְּבִיאִים נָבְאוּ בַּכֶּעָל וְאַחֲרֵי לֹא יוֹעִילוּ הַלְכוּ: (ט) לָכֵן עַד אָרִיב אֶתְכֶּם נָאִם ה' וְאֶת בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב."

מבאר הרד"ק:

"ותופשי התורה – הם החכמים לומדי התורה לא ידעני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולב בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים הטובים הוא דעתה לא הלמוד לבד זו"ת ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלת".

ישנה כאן האשמה קשה כלפי ראשי העם, ובראשם הכהנים ותופסי התורה, מדובר על אנשים שלומדים ויודעים תורה, אך לא תורה לשמה, כלומר ידענים גדולים בתורה, אך הלב שלהם קריר בעבודת ה', מסתבר שהם למדו תורה, אך התורה לא לימדה אותם להיות יראי ה'.

כעת פונה ירמיהו לשאר העם ומוכיח אותם, שלעומת שאר העמים עובדי עבודה זרה שנשארו נאמנים לפסליהם, עם ישראל לא שמר אמונים לקב"ה:

"[י] כִּי עָבְרוּ אֲנִי כְּתִיבִים וְרָאוּ וְקָדַר שְׁלַחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מֵאֵד וְרָאוּ הֵן הָיְתָה כְּזֹאת: (יא) הַהִימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהִמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הִמִּיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל: (יב) שָׁמוּ שְׁמִים עַל זֹאת וְשִׁעְרוּ חֲרָבוֹ מֵאֵד נָאִם ה': (יג) כִּי שְׁתִּים רַעוּת עֲשֹׂה עַמִּי אֹתִי עֲזָבוּ מְקוֹר מִיַּם חַיִּים לְחַצְב לֶהֱם בְּאֵרוֹת בְּאֵרוֹת נְשָׁפְרִים אֲשֶׁר לֹא יָכִלוּ הַמַּיִם."

הגמרא (מסכת תענית, ה.) מבארת שיש כאן האשמה כפולה. ראשית: "אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב כי שתיים רעות עשה עמי, תרתין הוא דהו? עשרין וארבע שביקא להו? – אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: אחת שהיא שקולה כשתיים ומאי ניהו – עבודה זרה, דכתיב כי שתיים רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארות נשברים".

עם ישראל לא רק שעזב את הקב"ה אלא שהלך לעבוד עבודה זרה שאין בה תועלת, למרות שבאמת הפנימית של כל יהודי אנו יודעים את האמת, שאמונה בה' ועבודת ה' היא מקור מים חיים, ולמרות זאת הם הלכו ועבדו עבודה זרה, למרות שהם ידעו שאין בה תועלת, וזה מראה עד כמה הקלקול שנוצר בימי מנשה לא נעקר מליבם.

שנית:

"וכתיב בהו כי עברו איי כתיבים וראו וקדר שלחו והתבוננו מאד וגו' ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. תנא: כותיים עובדים לאש, וקדריים עובדין למים. ואף על פי שיודעים שהמים מכבין את האש – לא המירו אלהיהם, ועמי המיר כבודו בלוא יועיל".

עם ישראל דבקו בעבודה זרה בימי מנשה והיא ממש נטמעה בהם, ולכן למרות שהם עברו תהליך של תשובה בימי יאשיהו בכל אופן עדיין הם מכבדים את העבודה זרה ולא נאמנים לקב"ה, לעומת הגויים הנאמנים לפסליהם ולא מחליפים אותם בפסלים אחרים, שזה בדיוק מעיד על כך שהתשובה שלהם היתה חיצונית ולא פנימית.

וירמיהו מביע על כך תמיהה רבה שהרי מקורו הפנימי של עם ישראל כולו זרע אמת ולמרות זאת הם נדבקו בגילולי הגויים:

"[כא] וְאֶנְכִּי נִטְעַמְתִּיהָ שֹׁדֵק כֹּלָה זָרַע אֲמַת וְאִיהָ נִהְפְּכָתָ לִי סוּרִי הִנֵּנִי נִכְרָתָה."

השבת נקרא פרשות מחוברות ובכך נסיים את חומש במדבר, כמו כן השבת נקרא את ההפטרה השנייה מקבוצת הפטרות הפורענות שאנו נוהגים לקרוא בשלושת השבתות לפני ט' באב שהנן הפטרות עצמאיות ללא קשר לפרשה.

בשבת שעברה קראנו את ההפטרה "דברי ירמיהו", מתוך פרק א' בספר ירמיהו, והשבת נקרא את הפטרה "שימעו דבר ה'" מתוך פרק ב' בספר ירמיהו, כך שההפטרה של השבת היא ממש המשך ישיר של ההפטרה הקודמת.

בשבוע שעבר עסקנו בדמותו של ירמיהו, הפעם נעסוק בתקופתו של ירמיהו, ומהות דברי התוכחה שנקרא השבת בהפטרה.

א. המהפכה הרוחנית של יאשיהו

בתקופתו של ירמיהו מולך המלך יאשיהו על ממלכת יהודה כפי שכתוב בתחילת הספר:

"[א] דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן חִלְקִיָּהוּ מִן הַכְּהֹנִים אֲשֶׁר בְּעֲנֻתוֹת בְּאֶרֶץ בְּנִימִן: (ב) אֲשֶׁר הָיָה דֹבֵר ה' אֵלָיו בְּיָמָיו יֵאֻשָּׁהוּ בֶן אֲמֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ."

לאחר תקופה קשה מאוד מבחינה רוחנית בזמן מלכותו של מנשה אשר חטא והחטיא את יהודה וישראל בעבירות החמורות ביותר שיש בתורה כפי שמתואר בנביא (מלכים ב, פרק כא), הקב"ה גוזר על עם ישראל גזירת גלות וחורבן:

"[י] וַיְדַבֵּר ה' בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים לֵאמֹר: (יא) יָעַן אֲשֶׁר עֲשֹׂה מִנְשֹׁה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַתַּעֲבֹבוֹת הָאֵלֶּה הָרַע מִכָּל אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר לָפְנָיו וַיַּחֲטֵא גַם אֶת יְהוּדָה בְּגִלּוּלָיו: (יב) לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מְבִיא רָעָה עַל יְרוּשָׁלַם וְיְהוּדָה אֲשֶׁר כָּל שְׂמִמָּה תַּעֲלֶנָּה שְׁתֵּי אֲנִי: (יג) וְנָטִיתִי עַל יְרוּשָׁלַם אֶת קוֹ שִׁמְרוֹן וְאֶת מִשְׁקַלֶּת בֵּית אֲחָאָב וּמִחִיתִי אֶת יְרוּשָׁלַם בְּאֲשֶׁר יִמְחָה אֶת הַצִּלְחֹת מִחָה וְהִסָּף עַל פָּנֶיהָ."

אך דוקא אז מתוך האפילה הרוחנית הנוראה, מפציע אור טהור ומרענן בדמותו של יאשיהו המלך המחולל מהפך רוחני דרמטי ומוחלט בעם ישראל, כפי שמתואר במלכים ב פרק כב:

"[א] בֶּן שְׁמֹנֶה שָׁנָה יֵאֻשָּׁהוּ בְּמָלְכוֹ וּשְׁלֹשִׁים וָאַחַת שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֵׁם אִמּוֹ יְדִידָה בַת עֲדִיָּה מִבְּצֻקָת: (ב) וַיַּעַשׂ הַיֶּשֶׁר בְּעֵינָיו ה' וַיִּלֶּךְ בְּכָל דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא סָר יָמִינוֹ וּשְׁמֹאוֹל."

הרלב"ג (שם) מבאר את מטרתו של יאשיהו נכדו של מנשה:

"...הרצון בו שבעת שמענו את הרעה הזאת אשר נגזרה מאת ה' על ירושלים השתדל על כל פנים לתקן את אשר עותוהו הראשונים... וזוה תמצא שהשתדל יאשיהו להשיב ישראל לעם לה' כדי שישור מהם זה הרע ולבער בשלמות את כל הנעשה לע"ג."

ואכן יאשיהו המלך פועל פעולות רבות בעם כדי להחזיר את כולם בתשובה כפי שמתואר בנביא וכל זה כאמור בכדי לבטל את גזירת הגלות והחורבן שנגזרה על עם ישראל בעקבות חטאיו של מנשה, כפי שמתואר בהמשך (פרק כג)

"[כד] וְגַם אֶת הָאֲבֹתָו וְאֶת הַיְדֻעִנִים וְאֶת הַתִּרְפִּים וְאֶת הַגִּלְלִים וְאֶת כָּל הַשִּׁקָּצִים אֲשֶׁר נָרָא בְּאֶרֶץ יְהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם בָּעַר יֵאֻשָּׁהוּ לְמַעַן הָקִים אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּתָרִים עַל הַסֵּפֶר אֲשֶׁר מָצָא חִלְקִיָּהוּ הַכֹּהֵן בֵּית ה': (כה) וְכִמְהוּ לֹא הָיָה לָפְנָיו מֶלֶךְ אֲשֶׁר שָׁב אֵל ה' בְּכָל לִבּוֹ וּבְכָל נַפְשׁוֹ וּבְכָל מְאֹדוֹ כְּכָל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֹא קָם כְּמֹהוּ."

אך למרות הכל, הגזירה לא התבטלה:

"[כו] אָף לֹא שָׁב ה' מִחֲרוֹן אָפוֹ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר חָרָה אָפוֹ בִּיהוּדָה עַל כָּל הַבְּעָעִים אֲשֶׁר הִכְעִיסוּ מִנְשֹׁה: (כז) וַיֹּאמֶר ה' גַּם אֶת יְהוּדָה אֲסִיר מִעַל פְּנֵי בְּאֶשֶׁר הִסְרָתִי אֶת יִשְׂרָאֵל וּמִנְאֲסָתִי אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֲשֶׁר בְּחִרְתִּי אֶת יְרוּשָׁלַם וְאֶת הַבַּיִת אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי יְהִי שְׁמִי שָׁם."

השאלה הגדולה היא מדוע? אם עם ישראל חזר בתשובה שלמה בהנהגתו של יאשיהו המלך הצדיק, וכעת מגיע ירמיהו הנביא להורות להם את דרך התשובה, מדוע עדיין גזירת החורבן והגלות שנגזרה בימי מנשה תלויה ועומדת?

מבאר המצודות דוד:

"ואנכי נטעתיך שורק - מתחילה נטעתיך מענפי גפן משובח וחזור ומפרש הכל מזרע אמת הם אברהם יצחק ויעקב וא"כ ראוי היית להיות כמוהם ואיך נהפכת למולי להיות בדים רעים המוסרים מן הגפן אשר כל אחת נכריה זרה מן הנטיעה ולא תשוה עליה".

השורש של עם ישראל מאברהם, יצחק ויעקב המשולים לגפן משובחת ובכל אופן הפירות יצאו מקולקלים כיצד יתכן הדבר?

ג. אצלי הכל בסדר

ממשיך ירמיהו ומסביר לעם כיצד יתכן שהם כל כך משוכנעים שהם בסדר, עד כדי כך שהם לא חושבים בכלל לחזור בתשובה אמיתית ופנימית:

"(כב) פִּי אֶם תִּכְבְּסִי בְּתֶרְבִי לֶךְ בְּרִית נִקְתָּם עֲוֹנָה לִפְנֵי נָאִם אֲדֹנָי ה' (כג) אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמָאתִי אַחֲרֵי הַפְּעֻלִּים לֹא הִלַּכְתִּי רָאִי דְרָפָה בְּגֵאִי דְעֵי מֶה עָשִׂיתִי בְּכֶרֶה קִלְה מְשֻׁרְכֶת דְּרָכֶיהָ".

מבאר המלבי"ם:

"ל"ל מה שתכבסי בנתר להעביר ממך כתמי העונות שהוא מה שתאמרי אמתלאות לאמר לא חטאתי, הגם כי בזה תרבי לך בורית, לך בפני עצמך העברת הכתמים ואת בר בעיניך כאילו לא חטאת, אבל עי"ז בעצמו נכתם עונך לפני, כי בזה נשאר הכתם גדול בעיני ה' עד שנעשה מהחטא עון שמורה על קלקול השכל, אחר שתכפור בהכרח במצוה ובמצוה עליה. כי היודע שחטא הגם שהוא נכתם בפני עצמו אינו נכתם בעיני ה', כי בקל יתקבל בתשובה, לא כן הזכאי בעיני עצמו".

כאשר אדם מרגיש שהוא אשם הוא מנסה להצטדק בכל מיני תירוצים ואמתלות ולומר שהוא לא חטא, הנביא ממשיך זאת לאדם שמוסיף נתר ובורית שהם סוגי סבוני כביסה בכדי לנקות את הכתמים שעל גבי החולצה, אך זה לא מועיל משום שהכתם הוא פנימי ולא חיצוני, אדם שמכיר בחטאו יותר קל לו לחזור בתשובה, מאדם שמרגיש שהוא זכאי בעיני עצמו, וזה בדיוק מה שאפיין את הדור של יאשיהו שעשו תשובה חיצונית ולא תשובה פנימית, ובכך שכנעו עצמם שהם בסדר.

ההפטרה שלנו מסתיימת בפרק ג' פסוק ד', אך דווקא בפסוק י' יש לנו סיכום של כל דברי ירמיהו:

"וְגַם בְּכָל זֹאת לֹא שָׁכַח אֱלִי בְּגֹדְהָ אֲחֻזָּתָה יְהוָה בְּכָל לַפָּה פִּי אֶם בְּשֹׁקֶר נָאִם ה'".

מבאר רש"י:

"כי אם בשקר - דורו של יאשיהו מראין עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות של עבוס על דלותותיהם מבפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבצרי עבוס בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכיין בה".

הם היו מחביאים את העבודה זרה בפני השוטרים שהיו בודקים מי יש לו עבודה זרה בבית.

המדהים הוא, שזה לא רק הייתה פעולה חיצונית, אלא שכנוע פנימי עמוק שהם בסדר וכך צריך להתנהל, אם כך כלפי חוץ הם היו נראים צדיקים ולומדי תורה, אך לא הייתה תנועה פנימית לשוב אל הקב"ה.

וכפי שמתאר זאת המדרש (ילקוט שמעוני, מלכים א, רא):

"רבי נתנאל אומר שלש מאות שנה עד שלא נולד יאשיהו נקרא שמו שנאמר הנה בן נולד, וגו' וכן שמונה שנה מלך וכי נער בן שמונה שנים מהו דעתו, אלא מאס את האלילים ושבר את המצבות וכתת את האשרים והיתה זכותו מבקעת לפני כסא הכבוד ובשביל הרעה שהיו ישראל עושים בסתר נאסף הצדיק ונאספו יהודה וכל ישראל וירמיה הנביא לגמול חסד ליאשיהו שנאמר ויקונו ירמיהו על יאשיהו".

ולמרות הכל הספרדים מסיימים את ההפטרה מתוך תחילת פרק ד, בנחמה ובאפשרות לתיקון, שבה טמונה התשובה האמיתית:

"[א] אֶם תִּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נָאִם ה' אֱלִי תִשׁוּב וְאִם תִּסֵּיר שְׁקֻצֶיךָ מִפְּנֵי וְלֹא תִנּוּד: [ב] וְנִשְׁבַּעְתָּ חֵי ה' בְּאֵמַת בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה וְהִתְבָּרַכְוּ בּוֹ גּוֹיִם וְבוֹ יִתְהַלְלוּ".

מבאר האברבנאל:

"וכאלו השם יתברך משיבם אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב ופירשו המפרשים הפסוק הזה קודם גלות ישראל שהיה אומר אם תשוב ישראל נאם ה' אם תהיה תשובתך שלימה אלי תשוב רוצה לומר תנוח בארצך בשובה ונחת, ואם תסיר שקוציך מפני הנה אז לא תנוד ולא תלך בגלות... [ב] ואם תעשה זה תשבע באמת במשפט ובצדקה, לא כמו שאתם נשבעים עתה לשקר, וכמו שאמר ואם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו [לעיל ה, ב] ואז תהיה מעלתכם כל כך שיתברכו בישראל כל הגוים ובו יתהללו...".

עדיין יש תקווה, אם עם ישראל אכן יתעשתו ויחזרו בתשובה שלמה אל הקב"ה, לא באופן טכני אלא באופן מהותי ופנימי, גזירת הגלות

והחורבן תתבטל, ומעלת עם ישראל תהיה כל כך גבוהה, עד כדי כך שהגויים ירצו ללמוד מעם ישראל.

מסר גדול בעבורנו יש בתוכחתו של ירמיהו הנביא, חזרה בתשובה אינה באה לידי ביטוי רק בלימוד התורה ובקיום המצוות, אלא צריך לזכור שהתורה והמצוות הם כלים לשוב אל ה' יתברך, התשובה תמיד צריכה להיות פנימית ולא חיצונית, אם אדם מקיים תורה ומצוות, אך מרגיש שליבו קר ומרוחק מהקב"ה, עדיין חזרה בתשובה אין כאן, כפי שמטיב לתאר זאת הרב קוק זצ"ל (אורות הקודש ג, קמ):

"ואני בתוך הגולה", - חטא האדם הראשון בכך שהתנכר לעצמו, בכך שהקשיב לדעתו של הנחש ואיבד את קולו הפנימי. חטא כשלא ידע להשיב תשובה ברורה לשאלה "איכה?". חטא עם ישראל כשהלך אחרי אל זר מפני ששכח את עצמיותו. חטאם הלבנה כשקנאה בשמש איבדה את שמחת חלקה כשהשוותה את עצמה אל זולתה. וזה הולך העולם וצולל באובדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל. באים מחנכים מלומדים מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחזמץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח. וכיוון שאין אני, אין הוא, וודאי וודאי שאין אתה".

הזכרנו קודם לכן שירמיהו מתאר שעם ישראל נטועים מגפן טובה, ויצאו מהם פירות מקולקלים.

התשובה האמיתית היא חזרה לשורש, ברגע שאדם הראשון הקשיב לנחש הוא בעצם איבד את העצמיות שלו, ולכן הוא לא יכל לענות תשובה לשאלתו של הקב"ה "איכה", כך ברגע שעם ישראל מאבד את הזהות שלו, את העצמיות שלו ואת שורשיו, והולך ומחפש חכמה ואמונה בשדות זרים, אז גם אם הוא ילמד תורה ויקיים מצוות עדיין האני הפנימי שלו חסר, והוא לא יכול לשוב לקב"ה באמת.

אם כך הימים הללו שהם ימי הכנה לקראת ימי התשובה, באים ומלמדים אותנו שהיסוד של התשובה הוא, שהאדם חוזר לעצמיות שלו, לזהות שלו, לשורשים שלו ולאבותיו, ומתוך כך הוא מבין שלימוד התורה וקיום המצוות הם כלים לשוב אל השם יתברך בכל כוחו ובכל עוזו.

שבת שלום, יניב

הצטרפו לקבוצות התוכן
של שדרות בארזים:
052-8064345 - בהודעה

סריקו
אזינו
מוצלח

נשים

גברים

השיעור השבועי

מידי חמישי | 20:15

בביה"כ 'מסילת ישרים'

ובשידור חי בערוץ היוטיוב של המכון

לקרב רחוקים

כשנתמנה הרב אליהו אברג'ל לרבה של שכונת בקעה בירושלים, הוא היה מלא חששות מתפקידו כרב בשכונה שבה מתגוררים אנשים רבים שאינם שומרי תורה ומצוות. בצר לו הוא פנה אל הרב יוסף משאש רבה של חיפה, וביקש להתייעץ איתו. לאחר שסיפר הרב אברג'ל לרב משאש את אשר על ליבו, השיב לו הרב משאש בסיפור על עצמו.

כשעברתי ממקנס שבמרוקו לתלמסאן שבאלג'יריה, פגשתי מציאות שלא הכרתי - רבים מבני הקהילה שמרו מצוות באופן חלקי. בשבת הראשונה התארחתי בבית משפחה שומרת כשרות, ובמהלכה הגיע לבקר אותי נשיא הקהילה. המשפחה המארכת הזהירה אותי שהנשיא אינו שומר שבת וכשרות, ועל כן כדאי לי להתחמק מלהתארח אצלו. מה רבה הייתה הפתעתם של מארחי כאשר בסיום ביקורו של נשיא הקהילה ביקשתי ממנו לארח אותי בשבת הבאה. הנשיא נענה ברצון, אך כשהלך לדרכו תמחו המארחים תמיהה גדולה - כיצד יתארח כבוד הרב בביתו של אוכל נבלות וטרפות? אני הרגעתי אותם ואמרתי להם - המתינו וראו.

ואכן, במהלך אותו השבוע טרח נשיא הקהילה להכשיר את ביתו ולקנות מוצרים כשרים כדי לארח כראוי את רב הקהילה. יתר על כן, לא רק כשרות החל הנשיא לשמור, אלא אף הקפיד לפקוד את בית הכנסת כל שבת.

הרב משאש סיים את סיפורו ואמר לרב אברג'ל: "תפקידך כרב קהילה הוא דווקא לקרב את הרחוקים בתשובה אמיתית ופנימית, ולא את הקרובים".